

ОСОБЛИВОСТІ ЕВОЛЮЦІЇ ОФШОРНИХ ЗОН В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

EVOLUTION FEATURES OF THE OFFSHORE AREAS IN GLOBALIZATION CONTEXT OF ECONOMY

Олена БАУЛА,
кандидат економічних наук,
Луцький національний технічний
університет

Olena BAULA,
PhD Economics,
Lutsk National Technical University

Анна САЧУК,
Луцький національний технічний
університет

Anna SACHUK,
Lutsk National Technical University

В умовах інтеграції та глобалізації світової економіки особливого значення набувають так звані офшорні зони, які являють собою країну або її частину, де на законодавчому рівні закріплено пільговий режим оподаткування, частково або повністю зняті митні й торговельні обмеження, знижені або відсутні вимоги до бухгалтерського обліку для нерезидентів.

Офшорні зони та компанії, що функціонують у них, здійснюють перерозподіл фінансових ресурсів, який пов'язаний з припливом або відпливом капіталу, що надає можливість опосередковано впливати на економіку окремих країн і на світову економіку в цілому. Міжнародна фінансова статистика засвідчила той факт, що нині на офшорний сектор у світовій економіці припадає 20% усіх обсягів банківських операцій, до 7% світової торгівлі товарами й послугами [1].

Дослідженням сутності й значення офшорних зон займаються багато науковців, проте дана проблематика потребує постійної уваги з огляду на якісні зміни у їх структурі та діяльності.

Історія зародження прототипів сучасних офшорних зон сягає ще першого тисячоліття до нашої ери, в період процвітання фінікійців, і триває до сьогоднішнього дня. В тій чи іншій формі протягом всієї історії людства у різних країн і народів простежуються спроби активізації міжнародної торгівлі, залучення іноземних капіталів за рахунок створення на частині своїх територій особливих, сприятливих у податковому відношенні умов господарювання (**табл. 1**).

Глобалізація фінансових ринків перетворила фінансові відносини у самостійний фактор розвитку світової економіки, де офшорний капітал можна розглядати як особливу форму руху фінансового капіталу.

Інтернаціоналізація світових фінансів, у свою чергу, сама сприяла виникненню офшорних фінансових центрів: національний капітал вийшов за межі і бажав «піти» від жорсткого національного регулювання, створивши для себе сприятливі умови розвитку.

В умовах глобалізації фінансові потоки стають самостійною силою, що значним чином впливає на розвиток продуктивних сил і міжнародні економічні відносини: вони стимулюють виробництво, експорт та імпорт товарів і послуг, розвиток

міжнародних комунікацій та обмін інформацією. У міжнародному обміні зростає частка фінансових послуг. Все це призводить до ускладнення зв'язків між окремими державами, посилюється вплив фінансів на процес відтворення [10, с.68].

На сьогодні виділяють п'ять досить компактних дислокацій офшорних зон, хоча є і деякі поодинокі офшори і «податкові гавані»:

1. Африканська (Сейшельські острови, Ліберія, Маврикій).
2. Азіатсько-Тихоокеанська (Вануату, острови Кука, Лабуан, Науру, Самоа, Тонга і т.п.).
3. Карибська (Ангілья, Антигуа і Барбуда, Аруба, Багамські острови, Барбадос, Беліз, Бермудські острови, Віргінські острови (США), Домініка, Монтсеррат, Кайманові острови, Гренада, Сент-Вінсент і Гренадіни, Сент-Кітс і Невіс, Сент-Люсія та ін.).
4. Європейська (Андорра, Кіпр, Гібралтар, Гернсі, Ліхтенштейн, Мальта, Монако, острів Мен, Нормандські острови та ін.).
5. Близький Схід (Бахрейн, Дубай, Ліван і т.п.) [11, с.61].

Таке розміщення офшорів поблизу від головних фінансових центрів і потоків руху капіталу сприяло їх перетворенню в потужні розподільні центри глобальних фінансових потоків. Водночас завдяки Інтернету та сучасним засобам зв'язку багато пізніх офшорів не настільки прив'язані до світових центрів ділової активності.

На значну роль офшорних юрисдикцій у світових фінансових потоках вказують міжнародні інвестиційні позиції розташованих у них банків, про що свідчить статистика Банку міжнародних розрахунків (BIS) (**табл. 2**).

Активи наведених вище офшорних банківських зон протягом останніх трьох років дещо зменшились, зокрема у 2010 році - на 182,4 білл. дол. США (або на 4,16%) відносно 2009 року, а у 2011 - на 7,1 білл. дол. США (або на 0,17%) відносно 2010 року.

Проте це не свідчить, що операції в офшорних банківських зонах набувають меншого значення, оскільки аналіз діяльності лише восьми таких зон не дає об'єктивної оцінки. З наведених офшорних банківських зон найбільша частка активів припадає на Кайманові острови, причому в 2009 році вони становили 1755,9 білл. дол. США, в 2010 зросли на 5,8 білл. дол. США, або на 0,33%, протягом

У статті досліджено особливості еволюції офшорних зон в умовах глобалізації, визначено їх роль на сучасному етапі розвитку світової економіки, а також здійснено оцінку розвитку інвестиційних відносин між Україною та офшорами.

In this article it investigated the offshore areas' features evolution in the context of globalization, their role is defined at the present stage of world economy and it is also evaluated the development of investment cooperation between Ukraine and offshore.

Таблиця 1. Еволюція офшорних зон

Джерело: складено авторами на основі [2, с.2; 3, с.4; 4, с.107; 5 с.21; 6 с.103-104; 7, с.79; 8, с.3; 9, с.347]

Період виникнення	Країна	Особливості офшорних зон
I тис. до н.е.	Невеликі сусідні до Афін острови в Егейському морі	Афіни ввели двоохроцентний експортний та імпорتنний податок, внаслідок чого невеликі сусідні острови стали притулком для безмитної та безподаткової торгівлі і місцями накопичення контрабандних товарів, що прямували до Афін без сплати податків
XV ст.	Фландрія	Фландрія була процвітаючим міжнародним комерційним центром з невеликою кількістю обмежень або податками на місцеві та іноземні товари. В результаті англійські купці вважали за краще продавати свою шерсть у Фландрії, а не в Англії, де вони мали б сплатити великі податки і мита
XVIII-XIX ст.	США (Нью-Джерсі, Делавер)	Заснування ліберального режиму ведення бізнесу, включаючи низьке оподаткування, для компаній, які здійснювали б свою діяльність у межах штату. За можливість інкорпорації бізнес платив невеликий франшизний податок
XIX ст.	Велика Британія	Компанії, що були зареєстровані на території Великої Британії, управління якими здійснюється поза її межами, не повинні були платити податки у скарбницю Англії
кін. XIX ст.	Швейцарія	Саме тут виник один із елементів офшорного бізнесу – банківська таємниця, були придумані анонімні номерні банківські рахунки. Вони створили інститут підставних директорів і власників компанії
1965 рік	Багамські острови	Виник перший банківський офшор. Було розроблено спеціальне законодавство, що дозволило багамським банкам обслуговувати нерезидентів в іноземних валютах
70-ті роки XX ст.	Кіпр, Ірландія, о. Мен, Гібралтар	Офшорні юрисдикції кинули виклик національній замкнутості фінансових систем, створювали передумови для прискорення лібералізації фінансових ринків і бурливого наростання різноманітних трансграничних фінансових потоків. В середині країн швидко йшло дерегулювання банківської діяльності, знімалися перешкоди на шляху міжнародних фінансових трансфертів і відкривалися фондові ринки для нерезидентів, відбувався швидкий перехід від фіксованих до «плаваючих валютних курсів»
кін. XX ст.	США	Скасовано обмеження на виплату відсотків по депозитно-позичковим операціям і введено відсотки закладами до запитання, скасовано 30% податок на доходи за облігаціями, випущеними в США, що належать нерезидентам, створено систему міжнародних банківських зон з пільговим режимом, де іноземні банки були також звільнені від дотримання діючих у США вимог щодо створення обов'язкових резервів. Після прийняття закону про міжнародні банківські операції в 1978 році іноземним банкам було надано право відкривати в США такі корпорації Еджа (для банків США такі корпорації можна було створювати відповідно до Закону Еджа з 1919 року). Ці корпорації мають право здійснювати пайові вкладення в іноземні банки і фінансові компанії, а також у компанії, що надають послуги з фінансування та банківські послуги; скасовано закон Гласа - Стігала, який ввів жорстке регулювання процесів кредитування та відкриття банківських відділень
XXI ст.	(незалежно від країни функціонування)	Можна виділити такі основні риси сучасних офшорних банківських центрів: лібералізоване валютно-кредитне законодавство, здійснення операцій в основному з іноземною для даної країни валютою, депонований капітал не лежить без руху (призначається для інвестування високорискованих галузей з низьким оподаткуванням за кордоном), гарантія дотримання фінансової та банківської таємниці, відсутність валютних обмежень, зручна податкова система тощо.

Таблиця 2. Капітал на рахунках офшорних банківських зон

Джерело: складено авторами на основі [12]

Країна	Відкрито рахунків, білліони дол. США)			Абсолютне відхилення, білл. дол. США		Відносне відхилення, %	
	2009	2010	2011 (на 1.07)	2010-2009	2011-2010	2010-2009	2011-2010
Загалом	4385,4	4203	4195,9	-182,4	-7,1	-4,16	-0,17
Багамські острови	436,2	519,7	527,2	83,5	7,5	19,14	1,42
Бермудські острови	8,9	11	11,9	2,1	0,9	23,60	7,56
Бахрейн	179,6	176,4	154,9	-3,2	-21,5	-1,78	-13,88
Кайманові острови	1755,9	1761,7	1656,4	5,8	-105,3	0,33	-6,36
Кіпр	112,1	93,5	93,1	-18,6	-0,4	-16,59	-0,43
Острів Мен	81,2	74,7	75	-6,5	0,3	-8,00	0,40
Люксембург	903,3	761,4	847,2	-141,9	85,8	-15,71	10,13
Швейцарія	908,2	804,6	830,2	-103,6	25,6	-11,41	3,08

Таблиця 3. Прямі іноземні інвестиції в українську економіку за країною інвестором

Джерело: складено авторами на основі [14]

Рік	Всього прямих іноземних інвестицій в економіку України, млн. дол.	Прямі іноземні інвестиції в економіку України з офшорних зон						Разом, з офшорів, млн. дол.
		Кіпр		Віргінські острови		Швейцарія		
		млн. дол.	%	млн. дол.	%	млн. дол.	%	
2007	29489	5942	20,1	1046	3,5	583,8	2	7571,8
2008	35723	7683	21,5	1316	3,7	715,6	2	9714,6
2009	40027	8593	21,5	1371	3,4	805,5	2	10769,5
2010	44708	9915	22,2	1461	3,3	859,4	1,9	12235,4
2011 (на 1.10)	48466	12089	24,9	1561	3,2	925,6	1,9	14575,6

6 місяців 2011 року активи зменшились на 6,36%, або на 105,3 білл. дол. США.

Операції з офшорами посідають значне місце серед зовнішньоекономічних операцій України. Законодавство нашої країни не забороняє створювати компанії в офшорних зонах. Обсяги таких операцій збільшуються щороку. Основною причиною цього є складна система оподаткування в Україні.

Відповідно до Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2011 року «Про перелік офшорних зон» виділяють 36 офшорних зон у восьми регіонах світу, з якими найбільш активно здійснюються операції українськими резидентами. До даного переліку входять: Острів Гернсі, острів Джерсі, острів Мен, Беліз, Бахрейн, Андорра, Гібралтар, Багамські, Віргінські острови, Гренада, Кайманові острови, Монтсеррат, Антильські острови, Ліберія, Сейшельські, Маршальські острови, Науру, Ніуе, острів Кука, Мальдівська республіка та ін. [13]. Цей перелік було створено з метою посилення контролю за операціями відтоку українського капіталу в даних напрямках.

Основним показником визначення ефективності операцій з офшорами у вітчизняній економіці, на нашу думку, є обсяги прямих іноземних інвестицій (табл. 3).

Сукупні інвестиції до України щорічно збільшуються, в тому числі збільшуються інвестиції з офшорних зон. Серед найбільших

Таблиця 4. **Прямі інвестиції з України**
Джерело: складено авторами на основі [14]

Рік	Всього прямих інвестицій з України, млн. дол.	Прямі українські інвестиції в офшорні зони				Разом до офшорів, млн. дол.
		Кіпр		Віргінські острови		
		млн. дол.	%	млн. дол.	%	
2007	6196,1	5825,5	94	10,9	0,9	5836,4
2008	6198,6	5826,1	94	14,3	0,2	5840,4
2009	6223,3	5778,5	92,9	20,8	0,3	5799,3
2010	6871,1	6342,5	92,3	25,8	0,4	6368,3
2011 (на 1.10)	6860,6	6352,4	92,6	25,8	0,4	6378,2

інвесторів України прослідковується три офшорних зони: Кіпр, Віргінські острови та Швейцарія. Найбільша частка припадає на Кіпр - 24,9% за 9 місяців 2011 року; загалом на офшорні зони в цьому ж періоді припадає 30% усіх іноземних інвестицій. Слід зауважити, що Кіпр та Люксембург не увійшли до переліку вітчизняних офшорних зон, які планується оподатковувати, оскільки це країни Євросоюзу.

Для більш ґрунтовного й повного аналізу слід також дослідити напрямки відтоку українського капіталу в офшорні зони (**табл. 4**).

Прямі інвестиції з України також щорічно зростають, причому за 9 місяців 2011 року 93% їх було спрямовано в офшори (Кіпр, Віргінські острови). Загалом в даному періоді надходження з офшорів у 2,3 раза (на 8198 млн. дол., або на 128%) є більшими за капітал, що потрапляє туди з України. Надходження з України до Віргінських островів є незначними (меншими в 60 разів, або на 1535,2 млн. дол. в абсолютному значенні) порівняно з капіталом, отриманим звідти. Що стосується операцій між Україною та Кіпром, то тут можна побачити, що 90% капіталу, що вкладається в Україну, становить реінвестований український капітал, про який можна стверджувати, що він потрапив туди через тіньовий сектор.

Таким чином, офшорні зони у процесі своєї еволюції під впливом глобалізаційних процесів в економіці зазнали значних кількісних та якісних змін і стали ще більш привабливими для суб'єктів господарювання, що, в свою чергу, зумовлює необхідність державного контролю за їх функціонуванням з метою недопущення незаконних дій.

ВИСНОВКИ

Поняття офшорної зони не є новинкою нашого часу, території з пільговими режимами оподаткування почали з'являтися ще в першому тисячолітті до нашої ери. Бум створення цих зон припав на 70-ті роки ХХ століття, що було викликано процесом глобалізації економіки. До основних рис сучасних офшорів відносять: зручну правову систему, економічну й політичну стабільність країни, відсутність валютних обмежень, депонованість капіталу, конфіденційність операцій тощо.

Україна входить до рейтингу тридцяти країн з найсприятливішим для офшорів кліматом. Найбільш активно відбувається взаємодія з такими офшорними зонами, як Кіпр, Віргінські острови та Швейцарія. Значну частку інвестицій, що надходять в Україну, становить реінвестований український капітал. Задля посилення контролю за операціями з офшорами КМУ було складено перелік діючих офшорів, операції з якими будуть відстежуватись і оподатковуватись.

На сьогодні зростає інтерес держав до офшорних зон. Саме через це вони постійно розвиваються і видозмінюються. Деякі

з них уже готові співпрацювати з державами (Ліхтенштейн) для легалізації в світі. Якими ж будуть офшорні зони в майбутньому - передбачити важко, проте можна припустити, що їх діяльність буде легалізуватись, а на зміну «чорним» офшорам прийдуть серйозні та цивілізовані офшори, які ставитимуть за мету діяльність у межах закону, а не кримінал.

The concept of an offshore area is not a novelty of our time, areas with preferential tax regimes began to appear even in the first millennium BC. Bum of their creation occurred in the 70 years of the twentieth century, and was caused by globalization. The main features include a convenient modern offshore are legal system, economic and political stability of the country, no currency restrictions, deposition of capital transactions and confidentiality and others.

Ukraine has been ranked to thirty countries with the most favourable for offshore climate. The most actively interact with these offshore areas like Cyprus, the Virgin Islands and Switzerland. A large share of investment coming to Ukraine Ukrainian capital is reinvested. To strengthen control over the operations of offshore executive power of Ukraine was compiled a list of operating offshore, operations which will be monitored and taxed.

To date, the states' interest to offshore areas is growing. That is why they are constantly developing and undergoing reform. Some of them are ready to cooperate with the states (Liechtenstein) for legalization in the world. What changes are waiting for offshore in the future difficult to predict, but we can assume that offshore activity will be legalized and replace «black» offshore come serious and civilized offshore, which would place the aim to work within the law, not criminal.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волкова Ю. А. Розвиток офшорних центрів у системі міжнародного бізнесу / Ю. А. Волова // Формування ринкових відносин в Україні. - 2010. - №1. - С. 43-48.
2. Турчинов О. В. Тіньова економіка: закономірності, механізми функціонування, методи оцінки / О. В. Турчинов. - К., 2009. - 195 с.
3. Гетманцев Д. Можливості та перспективи офшорного бізнесу / Д. Гетманцев // Фінансовий ринок України. - 2010. - №5. - С. 27-28.
4. Чернявський С. П. Основні риси сучасного ринку офшорних послуг / С. П. Чернявський // Банківська справа. - 2009. - № 4. - С. 56-58.
5. Тривус А. А. Податки як зброя економічної політики / А. А. Тривус. - Баку, РИО АС ПС, 2008. - 239 с.
6. Report of the Working Group on Offshore Centres. Financial Stability Forum, 2009. - P.98.
7. Захожай В. До проблеми: статистичне забезпечення кредитного ринку / В. Захожай // Персонал. - 2009. - №5. - С. 78-83.
8. McCann H. Offshore Finance. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
9. Богомов О. Т. Світова економіка в еру глобалізації / О. Т. Богомов. - М.: Економіка, 2007. - 396 с.
10. Черепухіна Н. Правила офшорного бізнесу / Н. Черепухіна // Ринок капіталу. - 2008. - № 11. - С. 68.
11. Хейфец Б. А. Оффшорные юрисдикции в глобальной и национальной экономике / Б. А. Хейфец. - М.: Економіка, 2010. - 335 с.
12. Bank for International Settlement. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.bis.org>.
13. Законодавство України. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
14. Державний комітет статистики України. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.